

'opeens het oude spookbeeld voor me: alle warmte, alle geborgenheid in God, alle vertrouwen vloeien snel weg, God is weg, de oorlog grijnst: nog één jaar, nog twee jaar! we beginnen pas! je zult de grootste ontberingen lijden en dan omkomen!

23 december. Alles bedorven door het bericht dat de Moffen in Luik zouden staan, ja zelfs de Belgisch-Franse grens zouden hebben overschreden. Wat betekent dit? Hebben ze nieuwe wapens? Zouden we Zuid-Nederland weer moeten ontruimen? Hoe lang gaat dit alles weer duren? Niemand durft de gedachte aan, dat dit nog jaren kan duren. We kronkelen ons in de onmogelijkste bochten om een voor ons gunstige uitleg aan de zaak te geven. *Mijn God, dit gaat veel levens kosten.*¹

Inderdaad, dat was, schijnt het, het effect van de eerste berichten over het Ardennen-offensief. Een Franse politieke gevangene, die in die tijd in het *Revier* van Mauthausen was opgenomen, schreef later: '*Le coup fut meurtrier. J'ai vu, chez des centaines d'hommes, se briser le dernier ressort de vie; ils s'abandonnèrent*'² – waarom zou dat verschijnsel zich alleen in Mauthausen hebben voorgedaan? Wij nemen intussen aan dat die eerste pessimistische reactie ('de oorlog grijnst: nog één jaar, nog twee jaar!') spoedig is gecorrigeerd. Dan bleef toch nog bij veel gevangenen een veel diepere angst bestaan: dat zij, slachtoffers van een barbaars bewind, getuigen van een ontelbaar aantal misdaden (en wat de gevangenen van het Auschwitz-complex betrof: *ooggetuigen* van een uitroeiingsmachinerie die in de gehele wereldgeschiedenis nog door geen machthebber was ontworpen en in werking gesteld), door de *SS* niet in leven zouden worden gelaten maar dat zij vlak voor het einde van de oorlog *en masse* zouden worden geliquideerd: neergemaaid wellicht met machinegeweren of opgesloten in barakken welke in brand gestoken zouden worden.

Eén ding werd in die laatste oorlogswinter duidelijk (en paste ook in het schrikbeeld van een laatste algemene liquidatie): de *SS* liet haar gevangenen niet los. Naderden bevrijders, dan werden kampen ontruimd: gevangenen in treinen geladen of te voet voortgedreven en wie op zulk een evacuatiemars uitgeput aan de kant van de weg neerzeeg, werd met een nekschot afgemaakt. Het hieruit sprekende streven, te waarborgen dat geen enkele gevangene, man of vrouw, de bevrijders zou kunnen begroeten, deed het ergste vrezen voor de massale slachtingen

¹ F. B. Bakels: *Nacht-und-Nebel*, p. 229–30. ² Michel de Bouard: 'Mauthausen', *Revue d'Histoire de la Deuxième Guerre Mondiale*, 15–16 (juli–sept. 1954), p. 80.